

Bagi Judit

Nők a szubszaharai Afrika politikai színterén

Fókuszban a Dél-afrikai Köztársaság^{1,2}

Bevezetés

*„A folyamatnak különböző fokozatai vannak – nők a parlamentben, női államfők, nők a legfelsőbb bíróságon és az ENSZ-ben. Valószínűleg ennek az eredménye, hogy világszerte látom, a lányok újfajta öntudatossággal nőnek fel, amely nekem és a generációmhoz tartozó legtöbb nőnek nem adatott meg.”*³

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által 2002-ben a népesedéssel kapcsolatban készített felmérésből (Population Found Report) egyértelműen kiderül, hogy a fenntartható fejlődés kizárólag a nők társadalmi, politikai, gazdasági és szociális szférába való bevonásával és aktív szerepvállalásával képzelhető el. A globalizáció, illetve a rendkívüli gyorsasággal fejlődő információs és kommunikációs technológia egymásra hatása következményeként mi, európaiak is tökéletesen jól tudjuk, hogy a világ országai óriási különbséget mutatnak a nők és férfiak közötti egyenlőség tekintetében. Azt, hogy valójában hol találhatjuk az „esélyegyenlőtlenség” gyökereit, nehéz pontosan megmondani. Biztos, hogy az adott kontinens vagy ország „nöideáljának” kialakításában jelentős szerepet játszanak az egyént ért társadalmi és kulturális hatások. Egy gyermeket leginkább a szülők és a tanítók, tanárok képesek befolyásolni. Az tehát, hogy milyen felnőtté válik egy még gyermeki tisztaságban tündöklő fiatal, nagyban

¹ A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² Jelen írás a Tarrósy István (szerk.): *Fenntartható Afrika* (Publikon, 2010) c. kötetben megjelent A nők politikai szerepvállalása és az oktatás a szubszaharai Afrikában. Fókuszban a Dél-afrikai Köztársaság c. tanulmány átdolgozott és rövidített változata.

³ Navanethem Pillay, ENSZ emberi jogi főbiztos

műlik az oktatási rendszer minőségén és a politikai döntéshozatal által életre hívott intézkedések milyenségén. Jelenleg a világ lakosságának egynegyede írástudatlan, a fejlődő országokban pedig közel 110 millió gyermek egyáltalán nem részesül oktatásban.⁴ Az adatok láttán nem meglepő, hogy a nemzetközi fórumokon és konferenciákon folyamatos napi-rendi pontnak számít a mindenki számára hozzáférhető alapfokú oktatás megteremtése és a nemi alapon történő diszkrimináció teljes felszámolása.

A beiskolázás tekintetében egyértelműen hátrányos helyzetben vannak a lánygyermek. A fejlődő országokban lényegesen kevesebb lány fejezi be az általános és középiskolát, mint fiú. Egy az ENSZ által 2000-ben közétett felmérés szerint Afrika szubszaharai térségében a legalacsonyabb a lányok beiskolázásának aránya. A fekete kontinensen számos, az egyenjogúsági kérdéskört érintő probléma is megoldásra vár. Néhány afrikai országban a mai napig tulajdonként kezelik a nőket, aminek eredményeképp számtalanszor válnak nemi erőszak áldozatává. Az afrikai nők – hasonlóan a világban tapasztalható tendenciákhoz – hasonló összegű fizetésért sokszor kétszer annyit kénytelenek dolgozni, mint az erősebb nem tagjai. Számos országban kizárólag a nemi hovatartozásuk miatt zárják ki őket az oktatásból. Az egyenjogúsági problémák természetesen a fejlett országokat sem kerülik el, ezekben az államokban az esélyegyenlőség alapjai létrejöttek ugyan, mégis alacsony szinten maradt a nők politikai döntéshozatalban történő szerepvállalása, ezért időről-időre felmerül a kötelező női kvóta bevezetésének ötlete. Igaz, világviszonylatban Afrika nem áll rossz helyen a női képviselők számarányát illetően, a felelős pozícióban lévő politikusoknők száma a mai napig igen alacsony.

A fekete-afrikai nők politikai szerepvállalásai

Összegésében öt olyan tényezőt különböztethetünk meg, melyek egyértelműen hátráltatják az afrikai és más fejlődő országbeli nők életszínvonalának javulását és a politikai döntéshozatalban való sikeres szerepvállalását. Ezek a következők:

⁴ Forrás: [http://www.unicef.hu/Nemzetközi Programok/Alapfokú oktatás](http://www.unicef.hu/Nemzetközi_Programok/Alapfokú_oktatás)

1. *Szegénység:* A nők között sokkal nagyobb arányban tapasztalható a munkanélküliség, mint a férfiak esetében. Az apa nélkül nevelkedő gyermekek körében például háromszor magasabb az éhezők száma, mint a férfi családfővel rendelkező otthonokban.
2. *Oktatás:* Az írástudatlanság, az alapvető oktatás hiánya és az iskolából való kimaradás is nagyobb számban érinti a nőket, mint a férfiakat.
3. *Egészség:* A nők közvetlen és közvetett módon egyaránt sokkal veszélyeztetettebbek az AIDS-megbetegedéseket és a HIV-fertőzést illetően. Az afrikai országokban továbbá igen magas a szüléskor történő halálozás aránya, és a nők speciális kezelést igénylő betegségeinek (például rákbetegségek) kezelésére nem áll rendelkezésre megfelelő forrás.
4. *Nők elleni erőszak:* A nők ellen elkövetett fizikai bántalmazások csökkentésének tekintetében sajnálatos módon továbbra sem tapasztalható jelentős előrelépés, egyre több nőt ért bántalmazást jelentenek, vagy inkább több kerül napvilágra, mint régebben.
5. *Gazdasági egyenlőtlenség:* A nők továbbra is rendkívül alacsony számban képviselik magukat hivatalosan a gazdasági szektorban.

A 20. századi Afrika korántsem mondható a női egyenjogúsági törekvések hazájának. A politikai vezetők többsége ugyanis egyértelműen a férfiak közül került ki. A női arcok és hangok a fekete kontinens politikai színterén inkább csak az 1990-es évek elején tűntek fel. A nők politikai szerepvállalása ebben az időben gyerekcipőben járt ugyan, a lelkes és mindenre elszánt afrikai nők közül mégis olyan vezetők emelkedtek ki, akik később jelentős szerepet játszottak a politikai döntéshozatalban és a nők egyenjogúsági törekvéseinek megvalósításában is. Ilyen neves személyiségek például a kenyai származású Nobel-békedíjas Wangari Maathai, a Ruanda ügyvivő miniszterelnökeként tevékenykedő, majd 1994-ben meggyilkolt Agathe Uwilingiyimana vagy Libéria jelenlegi államelnöke, a szintén Nobel-békedíjas Ellen Johnson-Sirleaf.

A nők egyenjogúságáért küzdő mozgalmakkal párhuzamosan a fekete kontinensen is megjelentek a globalizáció társadalmi mozgalmi, melyek a jólétért, demokráciáért, emberi jogokért, a nők jogainak kibővítésért

és az oktatásáért szálltak síkra. Az 1990-es évektől a nők apró lépésekben saját képükre kezdték formálni a pártok azon programjait, melyek az etnikai ellentétek visszaszorításával és a vallási sokszínűség támogatásával foglalkoztak. Az új mozgalmakat viszont nem minden országban érte megleg fogadtatás. Kenyában a kormány például számos esetben börtönbüntetéssel vagy erőszakos rendőri akcióval válaszolt az emberi jogi aktivisták megmozdulásaira. Nigériában nők ezrei vonultak utcára 1991-ben, mikor egy politikai jogokkal foglalkozó konferencia előkészítő testületéből kizárták őket. A tiltakozók egészen a miniszterelnöki hivatalig masíroztak, miközben a következő mondatokat skandálták: „*A konferenciáról nem zárhatók ki a nők! Véget vetünk az igazságtalanságnak! Egyenlő jogokat mindenkinek!*” Végül a demonstrációnak köszönhetően öt női részvevő csatlakozhatott a tárgyalásokhoz, ám ez a szám a 68 meghívotthoz képest még mindig elenyészőnek bizonyult. A demokratikus államrendezkedés, az alapvető emberi jogok – köztük a nemek közti egyenlőség – tekintetében Afrikának bőven volt és a mai napig van még hova fejlődnie.⁵ Nem szabad viszont figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a 20. század végén megszülető afrikai civil szervezetek és mozgalmak az egyenjogúsági törekvéseinek alapköveit tették le. Az egyik legfontosabb lépést ezen a területen az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciája jelentette 1992-ben Rio de Janeiróban, amelyen összesen 172 országból érkezett delegáció, és közel harmincezer delegált vett részt. A történelem egyik legnagyobb tanácskozási a fenntartható fejlődés fogalmának tisztázása és a globális problémák megoldásába vetett hit inspirálta. A kongresszus célja a környezeti, gazdasági és társadalmi problémák globális szintre emelése mellett az volt, hogy a 20. században már jelenlévő és a 21. században bekövetkező problémákra nemzetközi szinten próbáljon megoldást találni. A találkozó során egyértelműen kiderült, hogy a globális kihívásokra kizárólag a nemzetállamok (és egyéb, nem állami szereplők) összefogásával születhet megoldás. A konferenciát négy fontos do-

⁵ Bár itt megjegyzendő, hogy a nyugati értelemben vett demokráciafelfogásokhoz képest kell tudnunk értelmezni az afrikai demokráciákat, az afrikai társadalmak demokratizálódásának esélyeit. A sajátos demokráciafelfogásról és általában az afrikai társadalmi változások politikatudományi háttéréről lásd: Tarrósy István (2009): Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez. In: Csizmadia – Tarrósy (szerk.) (2009): Afrika ma. Pécs, Publikon Kiadó.

kumentummal⁶ zárták, melyek a fenntartható fejlődés szellemében megfogalmazott célkitűzésekkel kívántak segítséget nyújtani a globális kihívások jövőbeli megoldására. A nyilatkozatban megjelent a nemek és az élet-színvonalak közti egyenlőtlenségek felszámolása.

Az 1995-ös pekingi találkozó is rendkívül fontos lépést jelentett a nőket érő diszkrimináció megszüntetése terén. A Nők IV. Világkonferenciájaként emlegetett találkozóon mérvadó döntések fogalmazódtak meg a női és férfi egyenjogúságot érintő kérdésekben. A találkozó legjelentősebb eredményének az ún. „gender mainstreaming” megfogalmazása bizonyult, mely a társadalmi nem szemléletének az élet minden területére való kiterjesztését foglalta magába. Az elgondolás szerint tehát a politikai intézkedéseknél, a jogi és társadalmi normák, illetve a kutatások tekintetében is egyértelműen figyelembe kell venni a nemek közötti esélyegyenlőséget. (Nagy 2005: 194.) A világkonferencián egyébként számos afrikai ország is részt vett. Öt évvel később a New Yorkban megrendezett Peking+5 Konferencián a tárgyaló felek tovább erősítették a „gender mainstreaming”-re vonatkozó intézkedéseket. A nemek közötti egyenlőség megteremtését a 2000-ben megfogalmazott ENSZ Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals – MDG) hármadik pontja fogalmazta meg. Az MDG e célkitűzése szerint 2015-re mindenfajta nemi megkülönböztetést fel kell számolni az oktatásban és a közéletben egyaránt.

A „nők kampánya” látható és kézzelfogható eredményeket produkált, hiszen az egyenjogúsági törekvéseknek köszönhetően Afrikában emelkedett a női parlamenti képviselők száma. A 2011-es adatok szerint a szubszaharai Afrika parlamentjeiben átlagosan 19,4%-ban foglalnak helyet női képviselők.⁷ Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a számok önmagukban nem feltétlenül javítják az afrikai nők helyzetét. Attól, hogy a kormányokban egyre több hölgy foglal helyet, nem következik egyértelműen az „átlagos” nők életminőségének pozitív irányú fejlődése. A fekete kontinensnek tehát még számos feladattal meg kell

⁶ Ezek a következők: Riói Nyilatkozat a Környezetről és Fejlődésről, Feladatok a 21. századra (AGENDA-21), Keretegyezmény az Éghajlatváltozásról, Egyezmény a Biológiai Sokféleségről.

⁷ Forrás: Women in National Parliaments: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

birkózni: őszintén fel kell tárnia a nőket érintő problémákat és politikai válaszokat kell találnia.

Jelenleg Afrikában – és érdekes módon világviszonylatban is – az 1994-es népi társról elhíresült Ruanda parlamentjében foglal helyet a legtöbb női képviselő. A kelet-afrikai ország parlamenti képviselőinek ugyanis 56%-a hölgy.⁸ Ez az eredményt elsősorban az új alkotmány bevezetésének köszönhető, mely az alsóházban 80 helyből 24-et, míg a felsőházban 20 helyből legalább 6-ot biztosít a nőknek. (Takács 2010: 13.) A rendkívül eredmények ellenére sem állíthatjuk azonban, hogy Afrika kormányaiban megvalósult volna a nemek közti egyenlőség. A női képviselők magas száma ugyanis – mint ahogy az már említettük – nem feltétlenül egyenesen arányos a politikába való beleszólás lehetőségével, a hölgyek szerepe tehát gyakran csak felszínes. Jelenleg a szubszaharai Afrika egészét nézve 19,4%-os a nők parlamenti szerepvállalása. Ugyanezen adat világviszonylatban egyébként 19,3%-os.⁹

Dél-afrikai Köztársaság

A világ egészét tekintve a Dél-afrikai Köztársaság igen előkelő helyen áll a női parlamenti képviselők számarányát illetően, a pretoriai törvényhozásban ugyanis 42,3%-ban foglalnak helyet a gyengébbik nem képviselői. Az ország első demokratikus választására 1994-ben, a rasszista apartheid rendszer felszámolásával került sor. A voksolás eredményeképpen 111 női képviselő jutott be a dél-afrikai parlamentbe, ez akkor az összlétszám 27%-át jelentette.¹⁰ A politikusk nők magas száma elsősorban a választásokon nyertes Afrikai Nemzeti Kongresszus (African National Congress – ANC) által kialakított kvótarendszer eredményének volt köszönhető. Vitathatatlan tény, hogy a női politikusok számának növekedésében kulcsfontosságú szerepet töltöttek be a már az apartheid rendszer ideje alatt is működő, a nemi diszkrimináció felszámolásáért küzdő női mozgalmak. A

⁸ Forrás: Women in National Parliaments: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

⁹ Forrás: Women in National Parliaments: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

¹⁰ Forrás: Milandré van Wyk: Take a seat: Women's political representation in sub-Saharan Africa. http://www.consultancyafrica.com/index.php?option=com_content&view=article&id=419&Itemid=191

női szerepvállalásnak köszönhetően az ANC vezetősége már az 1980-as évek végén a következő kijelentést tette: „A női emancipáció nem a szocializmusnak vagy a nemzeti felszabadulásnak a terméke. A nők egyenlő felekként való kezelését alapvető jognak kell, hogy tekintsük a politikai és társadalmi életben egyaránt.”¹¹ Ez a megnyilatkozás egyébként 1990 után a kormány női egyenjogúságról folytatott diskurzusainak alapvető tételévé vált. Az 1994-ben újrafogalmazott alkotmányban már egyértelműen helyet kaptak a női egyenjogúságra vonatkozó szabályok. A Dél-afrikai Köztársaság alkotmányában szerepel a nemi diszkrimináció felszámolása. Az alaptörvény kilencedik fejezete ugyanis előírja a női egyenjogúság bizottságának létrehozását. A parlamentben helyet foglaló hölgyek igen magas arányával Dél-Afrika formálisan megteremtette ugyan a nemek közti egyenlőséget, a valóság viszont azt mutatja, hogy az országban élő nők többségét továbbra is napi rendszerességgel éri a nemi alapon történő diszkrimináció negatív hatásai. Itt megemlíthetjük például az egészségügyi ellátás hiányosságait, a munkához jutás nehézségeit vagy éppen az iskolából való kimaradás okait.

Konklúzió

Afrikának és a világnak egyaránt meg kell értenie, hogy a fenntartható fejlődés kizárólag a nők oktatásba, gazdaságba és politikai életbe való hatékonyabb integrációjával valósítható meg. Amíg viszont a szülők több lehetőséget látnak egy fiúgyermekben, mint egy lányban, szinte teljességgel kizárt, hogy a reformok sikerrel járjanak. A számtalan konferencia és a női egyenjogúság megteremtése érdekében létrehozott fórum egyértelmű célja, hogy a politika számára kijelölje a járható utat. Hogy a 21. században valójában kialakul-e egy nemi diszkriminációtól mentes afrikai társadalom, nem tudni. Az viszont biztos, hogy minden gond ellenére akad néhány olyan afrikai hölgy, akinek már sikerült kitörnie. A tudatos és kitartó nők példája remélhetőleg Afrika női társadalma számára is követendő mintát mutat.

¹¹ Forrás: Milandré van Wyk: Take a seat: Women's political representation in sub-Saharan Africa. http://www.consultancyafrica.com/index.php?option=com_content&view=article&id=419&Itemid=191

Hivatkozott irodalom

- BAGI JUDIT (2010): *Nők és a hatalom új konfigurációi*. Internet: http://kitekinto.hu/afrika/2010/03/26/nk_es_a_hatalom_uj_konfiguracioi/.
- BOKO, SYLVAIN H.–SITAWA R. KIMUNA–MINA BALIAMOUNE-LUTZ (2005): *Women in African Development*. New Jersey, Africa World Press.
- Cheti, Rajendra–Chigona, Agnes (2007): *Girls Education in South Africa: Special Consideration to Teen Mothers as Learners*. Interneten: <http://www.equip123.net/JEID/articles/5/GirlsEdinSATeenMothers.pdf>.
- FLESHMAN, MICHAEL (2010): Abolishing Fees Boosts African Schooling. *Africa Renewal. United Nations Department of Public Information* 23(4), 16–18. Internet: <http://www.un.org/en/africarenewal/vol23no4/ar-23no4-en.pdf>.
- FLESHMAN, MICHAEL (2010): Even with Peace Liberia's Women Struggle. *Africa Renewal. United Nations Department of Public Information* 24(1): 8–12. Internet: <http://www.un.org/en/africarenewal/vol24no1/ar-24no1-en.pdf>.
- HICKS, JANINE (2010): *The status of women in South Africa in 2010*. Internet: http://www.cge.org.za/index.php?option=com_docman&task=doc.
- KIMANI, MARIY (2007): Taking on violence against women in Africa. *Africa Renewal. United Nations Department of Public Information* 21(2), 4–7., 22. Internet: <http://www.un.org/en/africarenewal/vol21no2/ar21-2-web.pdf>.
- KÓRÓDI MÁRIA (szerk.) (2007): *Remény a fennmaradásra*. Budapest, Kosuth.
- NAGY ILDIKÓ (2005): A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség mértéke a világ országaiban. In Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné–Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest, TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 194–207. Internet: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a974.pdf>.

-
- NYATHI, KITSEPILE (2010): *Zimbabwe: Country Leads in Africa Literacy Race*. Internet: <http://allafrica.com/stories/201007150032.html>.
- Overall status of women in Africa* (szerző és évszám nélkül). <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu37we/uu37we0t.htm>
- RANDELL, SHIRLEY K.–GERGEL, DIANA R. (2009): *The Education of Girls in Africa*. Internet: http://www.ifuw.org/fuwa/docs/Education_of_Girls_Africa.pdf.
- TAKÁCS IZOLDA (2010): Afrika nőpolitikusai. *Afrika Tanulmányok* 4(3), 3–22. Internet: http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/911_1.pdf.
- TARRÓSY ISTVÁN (2004): Régiók, kisebbségek és az oktatás egy kelet-afrikai példán keresztül: Tanzánia tegnap és ma. És holnap? *Kisebbségkutatás* 13(1), 102–114. Internet: <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00021/pdf/09muhely04.pdf>.
- TARRÓSY ISTVÁN (2007): Befolyásos nők klubja: Ellen Johnson-Sirleaf, Libéria államelnöke. *Afrika Tanulmányok* 1(3).
- TRIP, AILI MARI (2001): *New Trends in Women's Political Participation in Africa*. Internet: <http://democracy.stanford.edu/Seminar/AiliTripp.pdf>.
- Women in National Parliaments* (szerző és évszám nélkül). <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>
- WYK, VAN MILANDRÉ (2010): *Take a seat: Women's political representation in sub-Saharan Africa*. Internet: http://www.consultancyafrica.com/index.php?option=com_content&view=article&id=419&Itemid=191.